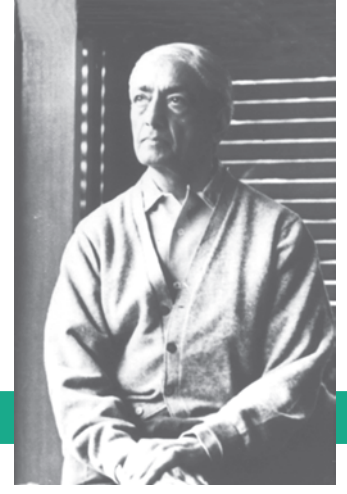

अंतरलहरी

कृष्णमूर्ती फाउंडेशन इंडिया, मुंबई

सप्टेंबर - डिसेंबर २०१३ वर्ष ६ अंक ३ पृष्ठे ८ रु. २/-

पूर्णतः निरागस मनच विनम्रतेच्या प्रश्नाचा शोध घेऊ शकते

मला वाटते, आपण विनम्रतेच्या प्रश्नाचा शोध घेतला पाहिजे. विनम्रतेविषयी बोलताना आपण संत, धर्मगुरू किंवा विनम्रतेसाठी प्रयत्न करीत असणारा गर्विष्ठ माणूस ह्यांच्या कठोरतेविषयी बोलत नाही आहोत. अर्थातच जर मला एखादी गोष्ट शिकायची असेल तर माझे मन त्या गोष्टीबाबत कुठल्याही निष्कर्षाप्रत पोहोचलेले असता कामा नये, त्याला कुठलाही पूर्वग्रह किंवा पूर्वीचे ज्ञान असता नये. फक्त तेच मन जे पूर्णतः निरागस असते ते विनम्रतेच्या प्रश्नाबाबत शोध घेऊ शकते. निरागसता म्हणजे त्या मनाला कोणतीही माहिती नसते आणि ते मुक्तीसाठी समर्थ असते. साहजिकच शिकण्याचा ज्ञान गोळा करण्याशी किंवा अनुभव, अथवा परंपरेशी काही संबंध नसतो आणि फक्त तेच मन जे मुक्त असते ते विनम्रतेच्या अवस्थेमध्ये असू शकते. फक्त असेच मन शिकू शकते आणि अशी शिकण्याची वृत्ती धारण केलेले मन भीतीसारख्या गुंतागुंतीच्या समस्येला सामोरे जाऊ शकते. आणि तुम्ही भीतीविषयी शिकू शकणार नाही कारण तुम्ही अनेक प्रकारची स्पष्टीकरण मालिका ऐकलेली असते जी तुम्ही स्वतःला लागू करता आणि ते प्रयोग केवळ यांत्रिक बनलेले असतात आणि म्हणून काही घडून येण्यासाठी ते अपयशी ठरतात. म्हणून जेव्हा आपण समजून घेण्याची सुरुवात करतो - आपल्यासाठीच आणि दुसऱ्या कुणाप्रमाणे नव्हे - की विनम्रता म्हणजे काय, असे मन की जे कुठल्याही मताशी बांधिल नसते, न्याय निवाड्याशी, ज्ञानाशी निगडीत नसते, ते मन विनम्र असते, तेव्हा मग तिथे मनाची एक अशी अवस्था असते जिच्यामध्ये आपण शिकण्यासाठी सक्षम असतो.

म्हणून शिकण्यासाठी आपण मोठ्या विनम्रतेने सुरुवात केली पाहिजे. जर आपल्याजवळ पूर्वग्रह असतील, निष्कर्ष असतील, निश्चित भूमिका असतील तर आपण केवळ गोळा करीत असतो, आणि म्हणून मग विरोध करीत असतो आणि मग आपल्यामध्ये संघर्ष निर्माण करत असतो आणि दुसऱ्याबरोबर सुद्धा संघर्ष होतो, ज्याला आपण समाज म्हणतो.

तेव्हा शिकणे कालामधून घडत असते का? विनम्रता जोपासली जाऊ शकते का? विनम्रता म्हणजे मुक्ती असते आणि फक्त मुक्तीमध्येच तुम्ही शिकू शकता, गोळा केलेल्या स्मृतीमधून तुम्ही शिकत नाही. विनम्रता ही जोपासण्यासारखी गोष्ट आहे का आणि म्हणून काळाच्या माध्यमामधून येईल का? विनम्रता हळूहळू मिळवता येऊ शकते का? कृपया यामध्ये काय अभिप्रेत आहे ते पाहा कारण ती जर काळामधून येणारी गोष्ट असेल, ज्यामध्ये ती साठवली जाऊ शकेल तर मग विनम्रता जोपासली जाते - ज्या क्षणी तुम्ही विनम्रता जोपासता किंवा गोळा करता तेव्हा ती विनम्रता राहत नाही. अर्थातच जो मनुष्य म्हणतो की मी विनम्र आहे तो सर्वात गर्विष्ठ असतो. विनम्रता ही काळाची निष्पत्ती नसते आणि म्हणून ती जोपासली जाऊ शकणारी गोष्ट नव्हे - त्या क्षणात घडणारे ते दर्शन असते आणि जेव्हा तुम्ही विनम्रता ही एक कल्पना करता तेव्हा ते तत्काळ घडणारे दर्शन तुम्ही नाकारता.

सानेन, १९६७, भाषण ७

मुक्काम गाठायचा अशी कुठलीही जागा नसते

विनम्रतेचा सराव होऊ शकतो का? निश्चितच तुम्हाला जेव्हा विनम्रतेची जाणीव असते तेव्हा तुम्ही विनयशील असत नाही. तुम्हाला जाणून घ्यायचे असते की तुम्ही कुठे तरी पोचलेले आहात. हे असे सुचवत नाही का, की एक विशिष्ट अवस्था प्राप्त करून घेण्याच्या उद्देशाने तुम्ही ऐकत आहात, अशी जागा की जिथे तुम्हाला कोणी त्रास देणार नाही, तिथे तुम्हाला चिरंतन सुख मिळेल, तिथे अनंतकाळ कृपा मिळेल. परंतु जसे मी पूर्वी म्हटले आहे, जिथे कुठेही पोचणे नसते तिथे फक्त शिकण्याची अवस्था असते आणि तेच जीवनाचे सौंदर्य असते. जर तुम्ही कुठलाही मुक्काम गाठला तर मग त्याहून अधिक काही नसतेच. आणि तुम्ही सारेजण कुठे तरी पोचलेले असता किंवा तुम्हाला कुठचा तरी मुक्काम गाठायचा असतो, फक्त तुमच्या धंद्यामुळेच नव्हे तर तुम्ही करत असलेल्या प्रत्येक गोष्टीमध्ये. म्हणून तुम्ही असमाधानी असता, वैफल्यग्रस्त, दुःखी असता. मित्रांनो, मुक्काम गाठायची अशी कुठलीही जागा नसते, तिथे फक्त शिकण्याची अवस्था असते. जेव्हा संचय करणे असते तेव्हा ती वेदनामय होत असते. जे मन पूर्णपणे लक्ष देऊन ऐकत असते, ते केव्हाच परिणामाकडे पाहत नाही, कारण ते सतत उलगाडत असते, एका वाहणाऱ्या नदीप्रमाणे ते सतत गतिमान असते. असे मन आपल्याच कृतीबद्दल अजाण असते. म्हणजेच तेथे 'मी'चे 'अहं'चे पुष्टीकरण नसते. काहीतरी मिळविण्याची धडपड नसते, कुठचा तरी शेवट गाठण्याची धडपड नसते.

The Book of Life - Daily Meditations with J. Krishnamurti, June 14

नम्रता आणि कुणापुढे नम्र होणे ह्या दोन अगदी वेगळ्या गोष्टी आहेत. नम्र होणे ह्यात नमणे अभिप्रेत आहे. खूप वेळा ह्या दोन गोष्टी समानार्थी वापरल्या जातात, पण त्यात जमीन अस्मानाचा फरक आहे. बोलताना आपण सहजपणे शब्द वापरतो.

प्रामाणिकपणा, नम्रता, स्पष्टता असे अनेक शब्द आहेत जे भावना व मनाच्या अवस्थादर्शक आहेत, ज्यांच्याप्रत खऱ्या अर्थाने कदाचित आपण कधीही पोहोचलो नसू. पण व्यवहारात आपण त्यांचा ठासून वापर करतो. ह्यात नम्रतेचा अभाव आहे.

मुलांना आपण 'नम्र व्हा' असे सांगतो व तो एक सद्गुण समजतो, आपण कुणाला तरी नम्र विनंती करतो तेव्हा आपण वाकलेले असतो. आपल्या बोलण्यात, वागण्यात नम्रता असावी असे आपण म्हणतो तेव्हा उद्धटपणा नसावा असे सांगतो. ह्यात कुठेही आपण 'नम्रता' ह्याचा खोलवर आशय शोधलेला नसतो. तो एक सामाजिक, नैतिक सद्गुण असतो.

शब्दांना सोडून जर आपण नम्रता शोधायला जाऊ तर हरवून जाऊ. नम्रतेविषयी कृष्णमूर्तींना अभिप्रेत असलेले तर दूरच पण जर खोलात शिरलो तर लक्षात येईल की ही अजब चीज गाठणे, समजणे कठीण आहे.

नम्रता ही सराव करून कमावायचा गुण नव्हे. सरावाने शरीरबांधा सुडौल करता येईल. मनाची गोष्ट तशी नाही. कुठल्याही गुणाचा सद्गुण म्हणून सराव केला तर त्यातून एक तत्त्ववादी कर्मठपणा येण्याची शक्यता जास्त आहे.

मग नम्रता काय आहे. ह्याची होकारार्थी व्याख्या सापडली नाही तर आपण एवढे समजू शकू की जसा आपल्यातला अहं वितळत जाईल तशी नम्रता फुलत जाईल. प्रामाणिकपणा ही मनाची अदुषित अवस्था असेल तर त्या अवस्थेच्या भूमीवर नम्रता फुलेल. कदाचित प्रामाणिकपणा, नम्रता, निरागसता ही एकाच अवस्थेची अनेक नावे असावीत. नावांचा कीस काढणे सोडता आले तर ती एक योग्य दिशेने होणाऱ्या प्रवासाची सुरुवात असेल.

मनाला जेव्हा स्वतःची पूर्ण जाणीव असते...

त्यादिवशी आपण शिकण्यासंबंधी बोलत होतो. शिकण्यामध्ये अर्थातच विनम्रतेची भावना अभिप्रेत असते. परंतु विनम्रता म्हणजे लीनता नव्हे किंवा स्वतःचे महत्त्व कमी लेखणे पण नव्हे. असेही नव्हे की 'मला माहीत नाही व तुम्हाला माहीत आहे म्हणून मला शिकवा.' खरेतर ते मन तत्पर असते, शिकायला, जाणून घ्यायला उत्सुक असते पण संमती देणे, स्वीकारणे अशी ती अवस्था नव्हे. नम्रता हा सद्गुण नव्हे. नम्रता जोपासली जाऊ शकत नाही - ती असते किंवा नसते. गर्विष्ठ लोकच नम्रतेची जोपासना करतात म्हणजेच ते नम्रतेचे मुखवटे धारण करतात. पण प्रत्यक्षात ते विनम्र नसतात. नम्रता या शब्दाच्या खऱ्या अर्थाने ते विनम्र नसतातच.

म्हणून जे मन शिकत असते ते स्वीकारत नाही, नाकारत नाही, स्वतःचे महत्त्व कोणत्याही स्थितीत व कोणत्याही क्षणी कमी लेखत नाही; किंवा मग त्याच्याजवळ नाकारण्याचा गुण असला पाहिजे, खरा शोध घेणे, विचारणे, प्रश्न करणे, चिकित्सक असणे हे गुण असले पाहिजेत. केवळ जे काही सांगितले जात आहे त्यासंबंधीची चिकित्सा नव्हे, तर स्वतःबद्दलसुद्धा चिकित्सा असली पाहिजे. चिकित्सक अवधान असले पाहिजे. जे काही सांगितले जात आहे त्यासंबंधी आणि स्वतःसंबंधी आवडनिवडशून्य अवधान असले पाहिजे. शिकण्यासाठी अशा मनाची जरूरी असते आणि आपण आपल्या नातेसंबंधांविषयी अगदी पूर्णपणे नव्याने शिकण्याची जरूरी आहे, कारण जगामध्ये वेगाने आमुलाग्र परिवर्तन होत आहे. जुन्या परंपरेचा यापुढील काळात काहीही अर्थ राहणार नाही. वर्ग पद्धती नाहीशी होत आहे. कदाचित ह्याला अपवाद आहे इथे, या देशात (भारतात) जिथे परंपरा, विभाजन फार मजबूत आहे, जिथे संत, महात्मा किंवा अशा प्रकारच्या लोकांकडून घालून दिलेल्या काही साचेबंद परंपरा पाळल्या जातात. परंतु त्यात काहीही अर्थ नाही.

नातेसंबंधाच्या समस्येविषयी आपण चिकित्सक रीतीने, शाहाणपणाने प्रश्न केला पाहिजे. कौटुंबिक नातेसंबंधाविषयीचा नव्हे तर मनुष्या-मनुष्यामधील नातेसंबंध आणि समाज म्हणून मनुष्या-

मनुष्यामधील नातेसंबंधाचा विचार करताना असे मन लागेल जे चिकित्सक, न स्वीकारणाने आणि शिकणारे असेल. पण दुर्दैवाने आपल्यापैकी बऱ्याच जणांना कुणीतरी दुसऱ्याने आपण काय केले पाहिजे हे सांगावे असे वाटते आणि आनंदाने ते अनुसरतातही. एखादा राजकीय नेता, धार्मिक नेता किंवा वस्तुतः कोणताही नेता आम्ही काय केले पाहिजे हे जर आम्हाला सांगू शकत असेल तर ते आम्हाला हवे असते कारण आम्हाला स्वतःला शोध घेणे, चौकशी करणे, प्रश्न करणे, मागणी करणे हे करायचे नसते. आपण केवळ दुसऱ्याचे नेतृत्व स्वीकारण्यात समाधान मानतो. असे मन जे दुसऱ्याचे नेतृत्व मान्य करते, म्हणजेच अधिकाराचे अनुसरण करते, ते मन शिकण्यास असमर्थ असते आणि म्हणून विनम्रता म्हणजे काय हे समजून घेऊ शकत नाही. कारण विनम्रता म्हणजे लीनता नव्हे, कारण तो शब्द तर फारच भयंकर आहे.

मनाला जेव्हा स्वतःची पूर्णपणे जाणीव असते - त्यातील गुंतागुंत, त्याच्या मर्यादा, संस्कार, पूर्वग्रह, उणीवा या सर्वासह - तेव्हा ती मनाची उत्साही अवस्था म्हणजे विनम्रता. असेच मन, माणसामाणसातील विलक्षण गुंतागुंतीचे नातेसंबंध - ज्याला आपण समाज म्हणतो - त्याचा अभ्यास करू शकते, समजून घेऊ शकते. समाज प्रगतीशील असतो. हुकुमशहा, क्रांती, आर्थिक परिस्थिती, युद्ध, काही थोडे नेते जे खरोखरच समर्थ असतात आणि ज्यांच्यामध्ये जोम असतो, त्यांच्याकडून समाज अविचाराने पिटाळला जातो. आणि तो समाज सतत बदलत असतो, त्याची उत्क्रांती होत असते. म्हणून जे मन सामाजिक उत्क्रांतीच्या या हालचालीविषयी समजून घेण्यास असमर्थ असते ते या प्रचंड गतीमानतेचे सहज आकलन करू शकत नाही. आणि म्हणून असे मन मंद, मूर्ख, स्वीकारणारे, तडजोड करणारे असते. म्हणून जे मन शिकत असते ते नेहमी समाजाच्या पुढे असते, मग तो समाज कितीही उत्क्रांत झालेला असो. आणि म्हणूनच आपल्याला विनम्रतेचा हा गुण समजून घेतला पाहिजे.

नवी दिल्ली, १९६४, भाषण ४

विनम्रतेचा गुण हा ओळखण्याजोगा नसतो

मला शंका आहे की, तुम्हाला विनम्रतेची भावना कधीतरी जाणवली आहे का? मला खात्री आहे आपल्यापैकी बहुतेक जणांना आदराची भावना जाणवली आहे आणि जिथे आदर आहे तिथे अनादरही आहे. तुमच्या वरिष्ठांबद्दल, आपल्या देशातील महान व्यक्तींबद्दल, ज्यांच्याजवळ सत्ता, पद व प्रतिष्ठा असते त्यांच्या प्रती तुम्हाला आदर वाटतो. काहीतरी परत मिळवण्याच्या हेतूने तुम्ही आदर दाखवता, तुम्ही त्यांची कृपा मिळवण्यासाठी फुलांचे हार अर्पण करता, तुमच्याहून वरिष्ठ असलेल्या माणसापुढे तुम्ही वाकता आणि ज्यांच्याशी तुमचे काम नसते त्यांना तुम्ही बाजूला सारता - ते नोकर असतात, तुमच्या हाताखालचे कर्मचारी असतात, पडती बाजू असलेले दुर्दैवी महाभाग असतात. आता तिथे एक असा गुण असतो ज्याला आदर वा अनादर माहीत नसतो आणि तीच विनम्रतेची भावना असते. जे मन विनयशीलतेच्या अवस्थेमध्ये असते ते आदरणीय किंवा अनादरणीय नसते. परंतु ज्या मनाला काहीतरी परतफेड पाहिजे असते ते मन आदर आणि अनादराच्या भावनेने भरलेले असते. त्या मनाजवळ अनादर असल्यामुळे ते आदराची जोपासना करते, जो अनादराचा प्रतिकार असतो. म्हणून तो अनादर एका जखमेसारखा मनात भळभळत असतो आणि तीच स्थिती आदराची, परंतु ज्या मनाला विनम्रतेची भावना आहे ते पूर्णपणे निराळ्याच अवस्थेमध्ये असते.

आता आपण या संध्याकाळी हे भाषण ऐकत असताना, जर त्या विनम्रतेच्या अवस्थेबद्दल संवेदनशील राहून त्या अवस्थेचा थेट अनुभव घेऊ शकू, तर आपण ज्याची ओळख पटू शकत नाही अशा कशाला तरी स्पर्श केलेला असेल. तुम्हाला समजतंय का? तुम्ही असं म्हणू शकत नाही, 'ठीक आहे, माझं मन विनम्र आहे आणि त्याचा अर्थ मला माहीत आहे.' ज्या क्षणी ओळखण्याची प्रक्रिया

विनम्रतेच्या स्वरूपाचा शोध घेणे

या संध्याकाळी मला ज्ञान, अनुभव व काळ यासंबंधी बोलायला आवडेल. परंतु त्या सर्वांमध्ये अगदी खोलात शिरण्यापूर्वी विनम्रतेच्या स्वरूपाचा शोध घेणे अत्यंत महत्त्वाचे आहे असे मला वाटते. आणि विनम्रतेचा शोध घेण्यासाठी आपल्यामध्ये स्पष्टता हवी की विनम्रता ही काहीतरी मिळविण्याची, साध्य करण्याची, जोपासण्याची गोष्ट नव्हे. जो सद्गुण धडपड करून, जोपासून, हळूहळू मिळविला जातो तो सद्गुण राहत नाही. निश्चितच हा समजून घेण्याचा एक फार महत्त्वाचा मुद्दा आहे. एकतर तुम्ही मोह, द्वेष या शिवाय असता किंवा तुम्ही तसे नसता. आणि जर तुम्हाला मोह, द्वेष असेल तर तुम्ही निर्मोही किंवा निर्द्वेषी होण्याचा प्रयत्न करू शकत नाही. हे आपल्यापैकी बऱ्याच जणांना समजणे फार कठीण असते. कारण आपण काळाच्या माध्यमातून विचार करीत असतो. आपण विनम्रता हा हळूहळू मिळवता येण्यासारखा गुण आहे, असे धरून चालतो आणि त्यामुळे विनम्रतेसारखा विलक्षण गहन स्वरूपाचा आणि तरीसुद्धा अगदी साधा सद्गुण आपण पूर्णपणे हरवून बसतो; आणि आपण विनम्रतेशिवाय फार पुढे जाऊ शकत नाही.

मुंबई, १९५९, भाषण ३

चालू होते, तेव्हा तेथे विनम्रतेची भावना राहत नाही. कृपया हे समजून घ्या. प्रेम हे ओळखण्यासारखे नसते. जेव्हा आपण म्हणतो की, आम्ही कोणावर तरी प्रेम करतो तेव्हा आपली भावना व्यक्त करण्यासाठी आपण शब्द वापरीत असतो. परंतु ज्या क्षणी आपण त्या भावनेला ओळखलेले असते आणि व्यक्त केलेले असते, तेव्हा त्या भावनेची अवस्था आधीच बदललेली असते. जोपर्यंत मन आदर आणि अनादर या अवस्थेमध्ये असते तोपर्यंत त्या मनाला विनम्रतेच्या गुणाचा स्पर्श होत नसतो, हे पाहणे, एवढे आपण निश्चितच करू शकतो.

जसे मी म्हणत होतो की, विनम्रतेचा गुण हा ओळखण्याजोगा नसतो. विनम्रता म्हणून मन ज्याला ओळखते ती विनम्रता नसते. तेव्हा आपण ज्या पद्धतीने बोलत असतो, जसे असतो तिथे अवधान असले पाहिजे. शब्द, हावभाव, कृती ह्या सर्वांच्या पलिकडे काय असते ते आपण शोधले पाहिजे. नकारात्मकतेकडून आपण सकारात्मकतेकडे येतो, ती विनम्रता असते. आदर आणि अनादर जसे ओळखण्याजोगे, वर्णन करण्याजोगे असतात तशी जरी विनम्रता नसली तरीसुद्धा तिच्यामध्ये सकारात्मक गुणवत्ता असते, जी तेव्हा जाणली जाऊ शकते जेव्हा दुसरी अवस्था नसते. जे मन आपण सद्गुणी आहोत याचे भान ठेवते, ते खरोखर अनैतिक मन असते आणि त्याने कितीही सद्गुणाची, नैतिकतेची जोपासना केली तरीसुद्धा ते अनैतिकच असते.

नवी दिल्ली, १९६०, भाषण ८

ज्या मनाला परिवर्तनाची काळजी उरत नाही त्याला भीती नसते

विनम्रतेला संपूर्ण विनाश अभिप्रेत असतो. बाह्यस्वरूपी सामाजिक गोष्टी नव्हेत, परंतु या केंद्राचा संपूर्ण विनाश, 'स्व'चा संपूर्ण नाश, आपल्या स्वतःच्या कल्पनांचा, अनुभवांचा, ज्ञानाचा, परंपरांचा विनाश - मनाने जे काही गोळा केलेले आहे, ते ते सर्व काढून टाकणे, तेव्हा असे मन यापुढे परिवर्तनाच्या दृष्टीने विचार करणार नाही. या मनाला बदलाची काळजी नसते. त्याला भय नसते. आणि म्हणून ते मुक्त असते. मग ते स्वतःला दुसऱ्या साच्यामध्ये बदल करण्याचा प्रयत्न करीत नाही, ते यापुढे स्वतः कुठच्याही अनुभवाला बळी पडत नाही. त्यानंतर ते कोणालाही विचारीत नाही किंवा कोणाकडे काही मागत नाही. कारण असे मन मुक्त असते. म्हणून ते शांत, स्तब्ध असू शकते आणि मग कदाचित जे अनामिक आहे ते प्रकट होऊ शकते.

म्हणून विनम्रता आवश्यकच आहे. परंतु ती कृत्रिम, सराव करून, प्रयत्न करून मिळविलेली विनम्रता नसते. असे पाहा, क्षमतेशिवाय असले पाहिजे, ईश्वरी देणगीशिवाय असले पाहिजे, काहीच नाही असे असले पाहिजे. आणि मला वाटते जर अंतर्दामी शून्य कसे व्हायचे हे शिकण्याचा प्रयत्न केल्याशिवाय पाहिले, तर मग ते पाहणे हे अनुभव घेणे होते आणि मग कदाचित ती अन्य अपारता प्रकट होऊ शकते.

Collected Works, Vol. XII

वृत्त | वि | शे | ष

टाटा इन्स्टिट्यूट ऑफ सोशल सायन्स या संस्थेतील कार्यक्रम

सेंट झेवियर्स कॉलेजमधील प्राध्यापक फादर लॅन्सी प्रभू यांचे १६ ऑगस्ट २०१३ रोजी टाटा इन्स्टिट्यूट ऑफ सोशल सायन्सेस या संस्थेच्या सामाजिक कार्यकर्त्यांच्या विद्यार्थ्यांसमोर कृष्णमूर्ती फाउंडेशन इंडिया, मुंबई केंद्राच्या वतीने भाषण आयोजित केले होते. भाषणाचा विषय होता 'समग्रपणे निराळे जीवन जगणे शक्य आहे का?'

जवळ जवळ ५० विद्यार्थी आणि त्यांचे शिक्षक या कार्यक्रमांमध्ये सहभागी झाले होते.

भाषणाची सुरुवात करताना फादर प्रभू यांनी या विषयासंबंधी कृष्णमूर्तीचा दृष्टीकोन त्यांच्या शब्दांमध्ये कथन केला. तो असा, 'आजचे वर्तमानाचे जीवन सर्वात महत्त्वाचे आहे. जर तुम्ही समजून घेतले, त्यामधील सर्व दुःखासह, गुंत्यासह त्यामध्ये आत शिरलात आणि त्या सर्वांचा अंत केला आणि ते तुमच्याबरोबर पुढे नेले नाही; तर तुम्ही समग्रपणे निराळ्या जीवनामध्ये प्रवेश करीत असता.'

हाच विषय पुढे विषद करताना ते म्हणाले, 'आजच्या आपल्या जीवनात सतत यशाची शिडी चढताना करावी लागणारी स्पर्धा, कोणीतरी होण्यासाठी झगडताना, नातेसंबंधातील सततचे संघर्ष तसेच स्वतःमधील संघर्ष यांना सामोरे जाताना, आपण राष्ट्र, धर्म, वर्ग, जात, वंश, प्रणाली, संस्कृती या सारख्या संकल्पनांबरोबर एकरूपता साधण्याचा प्रयत्न करतो ज्याचा शेवट विभाजन, असहिष्णुता, द्वेष, मत्सर, हिंसा, पाशवीपणा व अखेर युद्धामध्ये होत असतो. हीच आपल्या आजच्या जीवनाची शोकांतिका बनली आहे.

या जीवन पद्धतीमुळे निर्माण होणाऱ्या मानसिक समस्या अधूनमधून अनुभवाला येणारे निसटते आनंदाचे क्षण, परंतु अंतर्दामी दुःख, निराशा, असुरक्षितता, रितेपणा जाणवत माणूस जगत असतो. आणि म्हणून मग या जीवनापासून पळवाटा शोधण्यासाठी तो बाह्य उपक्रमामध्ये स्वतःला गुंतवून घेत, संभ्रमामध्ये समाधान शोधत, दारू, ड्रॅग, विषयवासनेच्या आहारी जात, मनोरंजन, ज्ञान गोळा करीत

धर्माच्या आसऱ्याला शांती, सुख शोधायला जात असतो. हे संघर्षमय जीवन म्हणजेच आपले आजचे जीवन - अस्तित्व - झाले आहे. याची जाणीव कृष्णमूर्ती करून देत असतात, आणि या सर्व संघर्षांचे मूळ जे आपल्या अंतरंगात आहे आणि ते म्हणजे 'मी' 'अहं'च्या रूपाने आपणच निर्माण केलेला एक भ्रम ज्याला आपण प्रत्यक्ष समजून जगत असतो आणि जो आपल्या दुःखाला, समस्यांना अस्वस्थतेला कारणीभूत होत असतो.

कृष्णमूर्ती अत्यंत व्यथित अंतःकरणाने सर्वांना विचारतात की ही विनाशकारी, मूर्खपणाची जीवनशैली, कोणताही प्रश्न न करता, अगदी नैसर्गिक आणि स्वभावगत असे समजून आपण का स्वीकारतो? कोणालाही असे का विचारावेसे वाटत नाही की 'जगण्याचा हाच योग्य मार्ग आहे काय?'

कृष्णजींनी आपल्याला दाखवून दिले आहे की, आपल्याला समग्रपणे, निरोगी, गुणवत्तापूर्ण, गहनतेने, सौंदर्य, प्रेम, आनंद उन्नतपणे आणि पवित्रतेने जगता येणे शक्य आहे आणि तेच समग्रपणे निराळे जीवन जगणे आहे.

या त्यांच्या अत्यंत भावनोत्कट भाषणानंतर अनेक विद्यार्थ्यांनी उत्स्फूर्तपणे आणि स्वयंप्रेरणेने प्रश्न विचारले ज्यांना फादर प्रभूंनी अगदी तळमळीने उत्तरे दिली. या प्रश्नोत्तरांमध्ये विद्यार्थ्यांनी किती एकाग्रतापूर्वक हे भाषण ऐकले होते याचा प्रत्यय आला. या स्पर्धामय जीवनाला सामोरे जाणे किती कठीण असते आणि समाजातील अनिष्ट प्रवृत्तींना तोंड देत प्रामाणिकपणे जगणे कसे आव्हानात्मक आहे, असा या प्रश्नोत्तरांचा सूर होता. कार्यक्रमाचा शेवट करताना कृष्णमूर्तींच्या डॉ. अॅन्डरसन बरोबर झालेल्या संवादाची 'Wholly Different Way of Living' या मालिकेतील १३ व्या भागातील काही अंश दाखविण्यात आला आणि या दोन तास चाललेल्या कार्यक्रमाची सांगता झाली.

श्रीमती अहल्याजींना श्रद्धांजली

सुप्रसिद्ध शिक्षणतज्ज्ञ आणि कृष्णमूर्ती फाउंडेशन इंडिया या संस्थेच्या विश्वस्त श्रीमती अहल्या चारी यांचे शनिवार ३० मार्च २०१३ रोजी वसंत विहार, चेन्नई येथे निधन झाले. त्या ९२ वर्षांच्या होत्या.

अहल्याजी या नावाने सर्व मित्र परिवारामध्ये त्या परिचित होत्या. त्यांनी १९४३ मध्ये शिक्षक म्हणून आपल्या कारकीर्दीची सुरुवात अॅनी बेझंट यांनी वाराणसी येथे स्थापन केलेल्या मुर्तींच्या शाळेपासून केली आणि नंतर Central Institute of Education (CIE) Delhi, National Council of Educational Research (NCERT) and Regional Institute of Education (RIE) Mysore येथे अनेक पदांवर आपली सेवा दिली

आणि काही वेळा तर त्या कमिशनर होत्या आणि त्यांनी केंद्रिय विद्यालय संघटन स्थापन करण्यासाठी मदत केली आहे.

मधल्या काळात त्या कृष्णमूर्तींच्या शिकवणुकीकडे आकर्षित झाल्या आणि १९७६ मध्ये वाराणसी येथील राजघाट बेझंट स्कूल येथे रुजू झाल्या आणि नंतर त्या शाळेच्या प्राचार्य झाल्या. १९८२ मध्ये कृष्णमूर्तींच्या सांगण्यावरून त्या चेन्नई येथील द स्कूल येथे गेल्या आणि त्या शाळेच्या विकासातील बिकट काळात त्यांनी संस्थेचे नेतृत्व केले. या शाळेसाठी तसेच कृष्णमूर्तींनी स्थापन केलेल्या इतर शाळांमध्येही त्यांनी शिक्षणाविषयी दुर्मिळ तळमळीची ज्योत प्रज्वलित केली.

१९९० च्या दशकाच्या सुरुवातीच्या काळात अहल्याजींनी A Timeless spring : Krishnamurti at Rajghat, हे पुस्तक संपादित केले ज्यामध्ये कृष्णमूर्तीची सार्वजनिक भाषणे तसेच विद्यार्थ्यांबरोबर तसेच शिक्षक आणि विद्वानांबरोबरच्या राजघाट येथे कृष्णमूर्तींबरोबर झालेल्या चर्चांचा समावेश आहे. त्यानंतर कृष्णमूर्ती शाळेमधील काही शिक्षकांच्या सहाय्याने त्यांनी The Journal of the Krishnamurti Schools ह्या नियतकालिकेचे संपादन करण्यास सुरुवात केली. १९९८ मध्ये त्या प्रकाशन विभागाच्या सचिव म्हणून काम पाहू लागल्या. त्यांच्या डिझाईन आणि रंगसंगती विषयीच्या खास दृष्टीने त्यांनी पुनर्मुद्रणामध्ये बदल घडवून आणला तसेच आतापर्यंत अप्रकाशित असलेले साहित्य प्रकाशात आणले.

एका वर्षापूर्वीच त्यांनी KFI च्या संकेतस्थळामध्ये बदल करण्याची

जबाबदारी घेतली आणि शिकवणुकीच्या प्रसारासाठीचे एक सक्षम माध्यम बनविले.

सगळ्या शाळांशी, शिक्षकांशी संपर्क ठेवत अध्ययन शिबिरामध्ये सहभागी होत, वसंत विहारमध्ये येणाऱ्या पाहुण्यांना भेटत, त्यांच्याबरोबर शिकवणुकीसंबंधी संवाद साधत, 'वसंत विहार'च्या कर्मचाऱ्यांची तसेच त्यांच्या सभोवती वावणाऱ्या मित्रमंडळींच्या सुखदुःखाची काळजी घेत, वसंत विहार येथील संपूर्ण कुटुंबाच्या त्या प्रमुख झाल्या होत्या. तथापि त्यांची स्वतःची चिंता जी होती ती त्यांच्याच शब्दात सांगायची तर : "शिकवणुकीच्या विशुद्धतेला बाधा येईल असे काही करू नका किंवा त्या महान शिक्षकाच्या आदराला धक्का लागेल असे काही करू नका."

अंतरलहरीची अहल्याजींना भावपूर्ण श्रद्धांजली.

कृष्णमूर्ती फाउंडेशन इंडिया, वसंतविहार, १२४, ग्रीनवेज रोड, चेन्नई - ६०० ०२८. • ईमेल: thestudykfi@yahoo.com • वेबसाईट: www.kfonline.org
कृष्णमूर्तीच्या भाषणांच्या आणि संवादांच्या अनेक व्हिडीओ आता आपण ऑर्डर पाठवून मागवू शकता. ही यादी वेबसाईटवर उपलब्ध आहे.

कृष्णमूर्ती अध्ययन केंद्र, बेंगलुरु येथील अध्ययन कार्यशाळा:

०५-०८ सप्टेंबर २०१३	What is the Purpose of Education?	१०-१३ ऑक्टोबर २०१३	Living in the Now
०७-१० नोव्हेंबर २०१३	The Art of the Meditation		
११-१५ डिसेंबर २०१३	Retreat for the Young (18-35 years): Exploring a Wholly Different Way of Living		
०९-१२ जानेवारी २०१३	Silence, Stillness & Meditation	०६-०९ फेब्रुवारी २०१३	Reconnecting with Nature
०६-०९ मार्च २०१३	Why do I get Angry?	१०-१३ एप्रिल २०१३	कर्नाटक जे.के. अध्ययन शिबिर
वैयक्तिक चिंतन : Nov 21-24, 2013, Feb 20-23, 2014			Understanding relationship

संपर्क: द स्टडी, व्हॅली स्कूल कॅम्पस, १७ कि.मी. कनकपुरा रोड, थातगुणी पोस्ट, बेंगलुरु-५६००६२.

दूरध्वनी: ०८० - २८४३५२४३ • ईमेल: kfistudy@gmail.com • वेबसाईट: www.kfistudy.org

कृष्णमूर्ती अध्ययन केंद्र, राजघाट- वाराणसी : कृष्णमूर्ती फाउंडेशन इंडिया, राजघाट फोर्ट, वाराणसी २२१ ००१.

०३-०६ ऑक्टो. २०१३ The Learning Mind २५-२८ डिसेंबर २०१३ The Challenge of Change (Hindi Retreat)

दूरध्वनी: ०५४२ - २४४१२८९ / २४४०४५३ • ईमेल: kcentrevns@gmail.com • वेबसाईट: www.j-krishnamurti.org

कृष्णमूर्ती अध्ययन केंद्र, सहायद्री पोस्ट - तिर्वाई हिल, तालुका खेड (राजगुरुनगर), जिल्हा - पुणे, पिन - ४१०५१३, महाराष्ट्र

दूरध्वनी : (०२१३५) २८८७७२, २८८३४८, २०३४७५ • ईमेल : kfisahyadri.study@gmail.com • वेबसाईट : http://www.kscskfi.com

कृष्णमूर्ती अध्ययन केंद्र, ऋषी व्हॅली, जिल्हा चित्तूर, आंध्र प्रदेश - ५१७३५२

दूरध्वनी : (०८५७१) २६०३७/६८६२२/६८५८२ • ईमेल: study@rishivalley.org • वेबसाईट : http://www.rishivalley.org

कृष्णमूर्ती अध्ययन केंद्र, उत्तरकाशी, पोस्ट रानारी, डुंडा ब्लॉक, जिल्हा उत्तरकाशी - २४९१५१. • ईमेल: krc.himalay@gmail.com

दूरध्वनी : ९४१२४ ३६४२९/९४१५९८३६९० • वेबसाईट : http://www.jkrishnamurtionline.org भारतीय भाषांमधील संकेतस्थळ

कृष्णमूर्ती अध्ययन केंद्र, कोलकाता, कृष्णमूर्ती फाउंडेशन इंडिया, ३०, देवदार स्ट्रीट, कोलकाता - ७०००१९.

दूरध्वनी : (०३३) ४००८२३९८ • ईमेल: kfikolkata@gmail.com

कृष्णमूर्ती अध्ययन केंद्र, कटक - ओरिसा, पुरीघाट रोड, तेलंगा बझार, कटक - ७५३००९, ओरिसा.

दूरध्वनी : (०६७१) ६४१७९९० • ईमेल: kficutackcentre@sify.com

कृष्णमूर्ती अध्ययन केंद्र, बदलापूर :

आनंद-विहार, जे. कृष्णमूर्ती सेल्फ एज्युकेशन सोसायटी, जांभळघर, राहाटोली गावाजवळ, बदलापूर (प.), ता. ठाणे, पिनकोड- ४२१५०३, महाराष्ट्र.

दूरध्वनी: (०२२) २५०१४०९४, २४२२३१९९ • ई मेल: zilog@vsnl.com

वार्षिक संमेलन - २१-२३ नोव्हेंबर २०१३

कृष्णमूर्ती फाउंडेशन इंडियाच्या विद्यमाने होणारे वार्षिक संमेलन यंदा ऋषी व्हॅली येथे २१-२३ नोव्हेंबर, २०१३ या दरम्यान होणार आहे. या संमेलनाचा विषय आहे 'शिकवणूक जगणे : अवधान' (Living the Teachings : Attention). सर्वांना खुल्या असलेल्या या संमेलनामध्ये सहभागी होणाऱ्या अभ्यासकांना आपल्या जीवनाचे पुनर्निरीक्षण करण्यास आणि परस्पर विचारांची देवाणघेवाण करण्यास मदत होईल. भाषणे, गटचर्चा, कृष्णमूर्तीच्या भाषणांचे व्हिडिओ कार्यक्रम, अभ्यासास आणि चिंतनास वेळ असे या कार्यक्रमाचे मुख्य स्वरूप असेल. संपर्क: ऋषी व्हॅली अध्ययन केंद्र, Email: gathering@rishivalley.org

महोदय कृपा करून समजण्याचा प्रयत्न करा. हे काही संदिग्धपणे किंवा चिडवण्यासाठी सांगितलेले नाही, किंवा हा वक्त्याचा विशिष्ट विक्षिप्तपणा पण नव्हे. तुमचे मन ओलांडून पार जाण्याचा किंवा समस्या सोडवण्याचा विचार कसा करते हे जर पाहू शकलात तर त्या पाहण्यात परिश्रम नसतात. परंतु जेव्हा बदलण्याचा, परिवर्तनाचा प्रयत्न असतो तेव्हा नम्रता नसते. तेथे खरेतर पोकळ गर्व असतो. आपण बदललो आहोत, आपल्याला काही प्राप्त झाले आहे, आपण पैलतीरावर पोहोचलो आहोत अशी कल्पना तुम्ही उराशी बाळगता, हे सारे तुम्हाला महत्त्व प्राप्त झाल्याची भावना देते. त्यामुळे नम्रतेच्या खऱ्या गुणधर्माची तुम्हाला कधीच जाणीव होत नाही.

महत्त्वाचे काय असेल तर समस्येकडे पाहणे, फक्त पाहणे, त्याच्या सर्व संदर्भासह पाहणे. समस्या कितीही दुःखद, विद्रुप असेल, पण जर ती तुम्ही अभ्यासली, तिचे निरीक्षण केले, तिच्यामध्ये प्रवेश केला, तिच्यासह जगलात - आणि खरे सांगतो - तिला मिठीत कवटाळले, हृदयाशी धरले तर तुम्हाला कळेल की तुम्ही नम्रतेच्या अवस्थेत आहात आणि मग ती समस्या होती त्याहून वेगळीच असेल.

मला वाटते समजण्यात गतीमान असणे महत्त्वाचे आहे, म्हणजे स्वतःबद्दल चौकशीच्या अवस्थेत असणे. परंतु त्यासाठी सतत ध्यान-लक्ष हवे, प्रयत्न नव्हे. लक्ष देणे म्हणजे 'जे आहे' त्याबद्दल जागृत असणे. तुम्ही चालता, बोलता, बसमध्ये प्रवास करता, किंवा थिएटरमध्ये सिनेमा पाहता, पुस्तक वाचता तेव्हा जागृत असणे म्हणजे ध्यान. जेव्हा तुम्ही अशा प्रकारे जागृत असाल तेव्हा तुम्हाला आकलनाची गती गवसलेली असेल, जी खरी नम्रतेची अवस्था असते. ज्या मनाला नम्रतेची अवस्था अवगत होते ते निरागस असते. मग तुम्ही अनुयायी नसता, तुमच्या बाबतीत हस्तांतरीत, दुय्यम असे काहीच नसते.

मुंबई, १९५९, भाषण ३

अभिमानाच्या विरुद्ध विनम्रता नसते

अभिमान - गर्व ही एक विलक्षण गोष्ट आहे. लहान-मोठ्या गोष्टींमधील अभिमान, स्वामित्वाविषयीचा अभिमान, कर्तृत्वाचा अभिमान, आपल्या सद्गुणांचा अभिमान, आपल्या वंशाचा अभिमान, कुटुंबाचा अभिमान, आपल्या क्षमतेविषयी, आपल्या देखणेपणाबद्दल, ज्ञानाबद्दल अभिमान. हे सर्व आपल्या अभिमानाला खाद्य पुरवित असतात किंवा आपण विनम्रतेकडे धावत असतो. अभिमानाच्या विरुद्ध विनम्रता नसते. तो एक प्रकारचा अभिमानच असतो, फक्त त्याला विनम्रता म्हटले जाते. मनाला कोणीतरी असले पाहिजे असे सारखे वाटत असते. हे किंवा ते बनण्यासाठी त्या मनाचा आटोकाट प्रयत्न चालू असतो. काहीही नसण्याच्या अवस्थेमध्ये ते कधीच असू शकत नाही. जर काहीही नसणे हा एक नवा अनुभव असेल, तर त्या मनाला तो अनुभव हवाहवासा असतो, शांत राहण्यासाठीचा प्रयत्नसुद्धा दुसरे काहीतरी मिळवणे असतो.

Letters to a Young Friend

विनम्रता हा जोपासलेला सद्गुण असतो असे मला वाटत नाही. जोपासलेला सद्गुण हा भयंकर असतो. कारण ज्या क्षणी तुम्ही तो जोपासणे सुरू करता, त्या क्षणी, तो सद्गुण राहत नाही. सद्गुण हा उत्स्फूर्त, कालातीत असतो. तो वर्तमानातच नेहमी कृतीशील असतो. जे मन केवळ विनम्रता जोपासत असते त्याला खरोखर विनम्र असणे कसे असते, त्याचे सौंदर्य, त्याची गहनता आणि परिपूर्णता कधीच समजणार नाही; आणि मन जर त्या अवस्थेमध्ये नसेल तर मला वाटत नाही की ते शिकू शकेल. ते यांत्रिकपणे कार्य करू शकेल. परंतु निश्चितच शिकणे म्हणजे यांत्रिकपणे ज्ञानाचा संग्रह करणे नसते. शिकण्याची गती ही काहीतरी पूर्णपणे निराळी असते, नाही का? आणि शिकण्यासाठी मनाकडे विशाल विनम्रतेची भावना असली पाहिजे.

मला समजून घ्यायचे आहे की मुक्ती म्हणजे काय - तार्किक मुक्ती नव्हे जी स्वतःच प्रक्षेपित केलेली, कशाची तरी प्रतिक्रिया असते. खरी मुक्ती अशी काही गोष्ट असते का? अशी अवस्था की ज्यामध्ये मन प्रत्यक्षपणे स्वतःला सर्व परंपरा आणि साच्यांपासून मुक्त करीत असते - ज्यांनी तुमच्यावर शोकडो वर्षे अधिराज्य केलेले आहे. ज्या विलक्षण गोष्टीसाठी लोकांनी युगानुयुगे अतोनात प्रयत्न केलेले आहे ती गोष्ट मला समजून घ्यायची आहे. मला शोधून काढायची आहे, त्याविषयी सगळ्या गोष्टी मला शिकायच्या आहेत आणि जर माझ्याजवळ विनम्रतेची भावना नसेल तर ते मी कसे करू शकेन? स्व-संरक्षित विनयशीलता जी मनाने स्वतःवरच लादलेली असते त्याच्याशी विनम्रतेचा काहीही संबंध नसतो. ती अगदी वाईट गोष्ट आहे. विनम्रता कधीच जोपासली जाऊ शकत नाही आणि अर्थातच विनम्रता ही अनुभव घेण्यासाठी अत्यंत कठीण असलेल्या गोष्टींपैकी एक आहे. कारण आपण अगोदरच काही निश्चित भूमिका घेतलेल्या असतात. आपल्याजवळ काही कल्पना असतात, मूल्ये असतात, आपल्याजवळ काही अनुभव, ज्ञान गोळा झालेले असते आणि ही पार्श्वभूमी आपल्या कृती आणि विचार निश्चित करीत असते. एखादा वृद्ध माणूस ज्याने स्वतःच्या आणि इतरांच्या अनुभवांमधून ज्ञान गोळा केलेले असते आणि जो स्वतःचे महत्त्व वाढविण्याच्या ईर्ष्येने झपाटलेला असतो, स्वतःसाठी सत्तेचे पद, प्रतिष्ठा यासाठी हपापलेलो असतो, असा मनुष्य विनम्रतेच्या अवस्थेमध्ये कसा असू शकेल? आणि म्हणून स्वतःच्या क्षुद्रतेसंबंधी कसा शिकू शकेल? म्हणून मला असे वाटते की आपण अत्यंत सजग असले पाहिजे आणि या विनम्रतेच्या भावनेबद्दल गंभीरपणे जागृत असले पाहिजे.

वाराणसी, १९६०, भाषण १

तुम्ही मुक्त असणे आवश्यक आहे, कारण तुम्ही हे पाहाल की जे मन मुक्त असते त्यामध्ये विनम्रतेचे सार असते. असे मन, जे मुक्त असते आणि म्हणून विनम्र असते, ते शिकू शकते; प्रतिकार करणारे मन शिकू शकत नाही. शिकणे ही एक विलक्षण गोष्ट आहे; ज्ञान साठवणे ही खूपच वेगळी गोष्ट आहे. आपण ज्याला ज्ञान म्हणतो ते त्या मानाने फार सोपे असते, कारण ती ज्ञाताकडून ज्ञाताकडे होणारी हालचाल असते. परंतु शिकणे म्हणजे ज्ञातापासून अज्ञाताकडे वाटचाल असते; तुम्ही केवळ त्याच प्रकारे शिकू शकता, नाही का.

The Book of Life

शिष्य आणि गुरू

जेथे विनम्रता नसते, तेथेच पारितोषिकाचे आमिष व शिक्षेचे भय यांचा शिरकाव होत असतो. आध्यात्मिक साधना किंवा त्याग-तपस्या यांच्यामुळे ही विनम्रता कधीही अंगी येत नसते. विनम्रता हे साधनेच्या द्वारा प्राप्त होणारे साध्य नव्हे, अथवा बहुधा संवर्धित करता येण्यासारखा असा तो सदगुण नव्हे. ज्या सदगुणाचे संवर्धन करावे लागते, तो सदगुणाच्या रूपाने शिल्लकच राहत नाही. कारण असा हा संवर्धित केला जाणारा सदगुण म्हणजे प्राप्तव्याचेच एक स्वरूप असते; अथवा कोणत्या ना कोणत्या तरी क्षेत्रात उच्चांक प्रस्थापित करण्याचाच तो प्रकार असतो. मुद्दाम संवर्धित केलेल्या सदगुणात आत्मविसर्जन मुळीच नसते; तर अहंभावाचाच सुप्त आग्रह तेथे दडून बसलेला असतो.

जेथे विनम्रता वसत असते, तेथे श्रेष्ठ व कनिष्ठ, शिष्य व गुरू यांच्यामधील भेदाला अस्तित्वच उरत नसते. गुरू व शिष्य यांच्यात, तसेच सत्य व तुम्ही स्वतः यांच्यात जोवर असा भेद राहिल, तोवर सत्याचे यथार्थ आकलन होणे शक्य नाही. सत्यदर्शनात कुणी गुरू नसतो व कुणी शिष्य नसतो. कुणी वरच्या श्रेणीचा नसतो व कुणी खालच्या श्रेणीचा नसतो. गत क्षणाचा भार न वाहता आणि त्याचा अवशेषही उरू न देता, प्रतिक्षणी जे वर्तमानात स्फुरत राहते, त्याचे दर्शन म्हणजेच सत्यदर्शन होय.

पारितोषिक व शिक्षा यांच्यामुळे अहंभाव हाच अधिकाधिक दृढ होत असतो आणि मग विनम्रतेला तेथे थारा उरतच नाही. विनम्रता ही काही भविष्यात साध्य होणारी वस्तू नव्हे; तर ती वर्तमानातच असणारी वस्तू असते. तुम्हाला विनम्र 'बनता' येत नसते. वस्तुतः भविष्यात काही विशेष होण्याच्या मागे लागणे म्हणजे आत्मप्रतिष्ठा सतत चालू ठेवणे होय. ही आत्मप्रतिष्ठा मग सदगुणसंवर्धनाच्या आवरणाखाली दडून राहत असते. काहीतरी विशेष होण्याची, कोणतेतरी यश प्राप्त करून घेण्याची माणसाची आकांक्षा ही किती विलक्षण बलवत्तर असते! पण यशस्विता व विनम्रता या कधीही एकत्र नांदू शकत नाहीत. अशी वस्तुस्थिती असतानाही आध्यात्मिक स्वरूपाची पिळवणूक करणारे व पिळले जाणारे नेमके हेच करू पाहतात आणि यातूनच संघर्ष व दुःख यांचा उद्भव होत राहतो.

त्या गृहस्थाने विचारले, "गुरू किंवा महात्मा हा अस्तित्वातच नसतो आणि मी गुरूचा शिष्य आहे, ही माझी समजूत म्हणजे निव्वळ भ्रम व केवळ आत्मवंचनाच आहे, असं का तुम्हांला म्हणायचं आहे?"

वस्तुतः अदृश्य गुरूला किंवा महात्म्याला अस्तित्व आहे की नाही, या गोष्टीला मुळीच महत्त्व नाही. या गोष्टीचे महत्त्व, हे

ते साध्य नव्हे

नम्रता ही दिखाऊ मोठेपणाच्या विरुद्ध नव्हे, किंवा एखाद्या अमूर्त अधिकारासमोर किंवा महान गुरूसमोर मान झुकवणे नव्हे. ही नम्रता कुठल्यातरी गुरूला किंवा प्रतिमेला - दोन्ही एकच असतात - शरण जाणे नव्हे. स्वतःला संपूर्ण नाकारणे नव्हे, आणि एखाद्या काल्पनिक वा भौतिक वस्तुसमोर स्वतःचे संपूर्ण समर्पण नव्हे. नम्रतेचा उद्घटपणाशी काही संबंध नाही. नम्रतेला आंतरिक मालकी हक्काची भावना नाही. नम्रता ही प्रेम व प्रज्ञा ह्यांचे सार आहे; ते साध्य नव्हे.

The Whole Movement of Life is Learning, प्र. ५२

आध्यात्मिक स्वरूपाची पिळवणूक करणाऱ्यांना आणि गुणस्वरूपाच्या संघांना व संस्थांनाच केवळ वाटत असते. पण परम सौख्याचा लाभ करून देणाऱ्या सत्याच्या शोधार्थ जो मनुष्य निघालेला असतो, त्याच्या दृष्टीने मात्र गुरूचे किंवा महात्म्याचे असणे वा नसणे, हे संपूर्णपणे अप्रस्तुत असते. वस्तुतः मालक व मजूर यांच्यामधील भेदाला महत्त्व देणे काय आणि गुरू किंवा शिष्य यांच्यातील भेदाला महत्त्व देणे काय, सारखेच. अदृश्य गुरूंना अस्तित्व आहे किंवा नाही या गोष्टीला कसलेही महत्त्व नाही. तसेच आध्यात्मिक दीक्षा मिळालेल्या व्यक्तीमध्ये उच्चनीच श्रेणी असतात काय, या गोष्टीलाही वस्तुतः मुळीच महत्त्व नाही. महत्त्व जर कशाला असेल तर आपण स्वतः ही काय वस्तू आहे, हे जाणून घेण्यालाच आहे. असे आत्मसंशोधन जोवर होत नाही तोवर विचाराला अथवा विचारात्मक युक्तिवादाला कसलेच अधिष्ठान नसते. अगोदर स्वतःला जाणून घेतल्याशिवाय सत्य ही काय वस्तू आहे हे जाणणे कसे शक्य आहे? कारण जेथे आत्मदर्शन नसेल, तेथे भ्रमांची निर्मिती होत राहणे हे अपरिहार्यच आहे. तुम्ही अमुक आहात वा तमुक आहात असे कुणी सांगावे व त्यावर आपण विश्वास ठेवावा ही निव्वळ बालिशता आहे. म्हणून इहलोकात किंवा परलोकात तुम्हाला पारितोषिक मिळवून देणाऱ्यापासून सावध राहणे, हेच इष्ट आहे.

जीवनभाष्य खंड १, प्र. ५२

.... तेव्हाच ते एक वैयक्तिक मन असते

म्हणून भीतीच्या प्रश्नाकडे वळण्यापूर्वी तुम्हाला एक मनुष्य म्हणून असलेल्या गोष्टीचा स्वतःसाठीच शोध घेतला पाहिजे. व्यक्ती म्हणून नव्हे कारण व्यक्तित्व ही फार पुढची गोष्ट आहे. व्यक्तित्व तुम्ही परिपूर्ण मानव असता तेव्हा येते, प्राणीसदृश - त्याच्या महत्त्वाकांक्षा, हाव, द्वेष, मत्सर आणि अशाच इतर गोष्टींसकट असता तेव्हा नव्हे. या सगळ्यांपासून मन जेव्हा मुक्त होते तेव्हाच ते एक वैयक्तिक मन असते आणि त्या मनाच्या अवस्थेमध्ये त्याक्षणी असे काहीतरी जबरदस्त घडून येते आणि तुम्ही त्याच्यापलिकडे जाऊ शकता. तुम्ही असा समज करून घ्याल की, तुम्हाला आत्मन सापडला आहे, तुम्ही स्वतंत्र झाला आहात, तुम्ही अगदी वरच्या 'स्व'ची पातळी गाठली आहे वगैरे वगैरे. हे सर्व शब्द आहेत, त्यांना काहीही अर्थ नाही कारण तुम्ही केवळ तुमच्या भोवतालच्या परिस्थितीचा परिणाम असता. तुम्हाला विचाराच्या विशिष्ट पद्धती शिकवल्या जातात. तुम्ही विशिष्ट सामाजिक जाती, वंश, टोळी किंवा कुटुंबामध्ये राहता व त्याचे तुमच्यावर संस्कार होतात, नंतर ते तुम्ही पुन्हा पुन्हा करता. म्हणून जे मन जागृत असते, जे मागणी करते, प्रश्न करते, ज्याला आधुनिक अस्तित्वात सामावलेल्या सर्व गोष्टींबद्दल जाण असते, अशा मनामध्ये विनम्रतेचा तीव्र गुण असला पाहिजे. ती स्वतःला कमी लेखण्याची स्थिती नसते, किंवा स्वीकारणारी, संमती देणारी, तडजोड करणारी स्थिती नसते - असे मन मुळीच मनच नसते. तुम्हाला स्पष्ट विचार करता आला पाहिजे, अचूकपणे प्रश्न विचारायचा - वक्त्यालाच नव्हे तर प्रत्येकाला, तुमच्या साऱ्या राजकीय, धार्मिक, आर्थिक नेत्यांना, जेणेकरून तुमचे मन शिकण्यामधून तीव्र बनेल. पण जेव्हा तुम्ही अधिकाराचे अनुसरण करता तेव्हा शिकणे नाकारले जाते.

नवी दिल्ली, १९६४, भाषण ४

‘द स्कूल- KFI’ कडून विशेष आवाहन

‘द स्कूल - KFI’ ही कृष्णमूर्तीनी स्थापन केलेली भारतातील तिसरी शाळा आहे. १९७३ साली चेन्नई येथे सुरू केलेली ही शाळा त्या प्रांतातील शिक्षण जगतात एक संवेदनशील आणि सर्जनशील शाळा म्हणून ओळखली जाते.

कृष्णमूर्तीनी स्वतःच ही शाळा थिऑसॉफिकल सोसायटीच्या दामोदर गार्डन्सच्या परिसरात स्थापन करावयाचे सुचविले होते. त्यांनी तिचे नामकरण केवळ ‘द स्कूल’ असे केले आणि शाळेच्या इमारतीच्या पायाभरणी समारंभात त्यांनी भाग घेतला. त्यावेळी ते म्हणाले की, विस्तीर्ण सागराच्या लाटांबरोबर संथपणे पुन्हा पुन्हा येत राहणाऱ्या वाळूच्या कणांप्रमाणे ही शाळा सुद्धा अथांग जीवनातून प्रेरणा घेत सतत वाढत राहू दे. बाहेरदेशी असतानाही त्यांनी शाळेशी संपर्क ठेवला. १९८० साली त्यांनी शाळेतील मुलांना उद्देशून भाषण केले.

गेली ३३ वर्षे ही शाळा दामोदर गार्डन्स येथे कार्यरत आहे. शाळेची ही जागा थिऑसॉफिकल सोसायटीने कृष्णमूर्ती फाऊंडेशन इंडियाला भाड्याने दिली आहे. ह्या भाडेपत्राची मुदत २०१४ साली संपत आहे आणि ते पुन्हा चालू राहणार नसल्याने आता ही शाळा नवीन जागी हलविण्याचे जबरदस्त कठीण काम शाळेपुढे उभे ठाकले आहे.

चेन्नईसारख्या गजबजलेल्या नगरीमध्ये योग्य अशी पर्यायी जागा शोधणे तितकेसे सोपे नाही. सध्या फाऊंडेशन अतिशय तातडीने दोन ते पाच एकर जागेचा शोध घेत आहे आणि सुमारे २० कोटी रुपयांचा द्रव्यनिधी उभा करण्याचा प्रयत्न करित आहे.

म्हणून फाऊंडेशन आपल्या साऱ्या स्नेह्यांना आणि हितचिंतकांना मनःपूर्वक विनंती करित आहे की, अशा अतिशय निर्णायक आणि बिकट परिस्थितीत आपण फाऊंडेशनचा सहभाग करून शिक्षणाचे कार्य चालू राहण्यासाठी उदारहस्ते मदत करावी.

यासाठी हातभार लावू इच्छिणाऱ्यांनी ‘कृष्णमूर्ती फाऊंडेशन इंडिया,’ चेन्नईच्या नावे चेक पाठवावा. ही रक्कम द स्कूलच्या नवीन जागी स्थापनेसाठी (The School Relocation Fund) असलेल्या द्रव्यनिधीसाठी आहे असे निर्देश करू शकता किंवा तुम्ही थेट बँकेच्या खात्यात आपली देणगी पाठवू शकता आणि फाऊंडेशनच्या सेक्रेटरींना तसे कळवू शकता.

आयकर कायद्याच्या ८०G कलमाखाली अशी देणगी उत्पन्नातून वजा होणाऱ्या रकमेस पात्र असते.

Account Name :
Krishnamurti Foundation India
Bank Name : HDFC Bank
Bank Address :
R. A. Puram, Chennai - 600028
Account Type No. :
Saving account No. 01411450000021
MICR Code No.: 600240012
RTGS / NEFT Code No.: HDFC 0000141
Swift Code No.: HDFCINBBXXX

ऑनलाईन खरेदीची सुविधा

कृष्णमूर्ती फाऊंडेशन इंडियाच्या पुस्तक-विक्री दालनात उपलब्ध असलेली क्रेडिट/डेबिट कार्डद्वारे खरेदी करण्याची सोय आता आमच्या www.kfionline.org या संकेतस्थळावर उपलब्ध आहे.

इंग्रजेतर भाषेतील अनुवादित पुस्तके, DVD, MP3 या साहित्याची विक्री डिमांड ड्राफ्टने चालूच राहिल.

संपर्क : के. एफ. आय. पब्लिकेशन्स
दूरध्वनी : ०४४ ६४९९४४५८

कृष्णमूर्तीविषयीच्या काही वेबसाईट्स:
www.jkrishnamurti.org
www.kfionline.org
www.rishivalley.org
www.j.krishnamurti.org
www.kfistudy.org
www.kscskfi.com
www.jkrishnamurtionline.org
www.kfa.org
www.kfoundation.org
www.kinfonet.org

Published in January, May, September

Registered with The Registrar of Newspapers for India under No. MAHMAR/2008/25259

If undelivered please return to :

Krishnamurti Foundation India
Mumbai Executive Committee, Himmat Niwas, 31, Dongersey Road, Malabar Hill, Mumbai - 400 006.
Tel.: (022) 2363 3856 Email : kfimumbai@gmail.com
Websites : www.kfionline.org, www.jkrishnamurti.org

जे. कृष्णमूर्ती यांची शिकवण सर्वापर्यंत पोहोचविण्यासाठी ‘कृष्णमूर्ती फाऊंडेशन इंडिया’ ही संस्था कार्यरत आहे. फाऊंडेशनने चेन्नई, ऋषी व्हॅली, बंगलोर, मुंबई, वाराणसी आणि सह्याद्री येथे अध्ययन केंद्रे, शाळा स्थापन केल्या आहेत. बऱ्याच ठिकाणी तेथील ग्रामीण समाजासाठी विकास केंद्रेही आहेत.

कृष्णमूर्ती फाऊंडेशन इंडियाचे मुख्य कार्यालय:

कृष्णमूर्ती फाऊंडेशन इंडिया,
वसंतविहार, १२४, ग्रीनवेज रोड,
चेन्नई - ६०० ०२८.
दूरध्वनी : (०४४) २४९३ ७८०३/७५९६,
ई-मेल : kfihq@md2.vsnl.net.in
वेबसाईट : www.kfionline.org

कृष्णमूर्ती फाऊंडेशन इंडियाचे मुंबई केंद्र हिम्मत निवास, मलबार हिल येथे असून येथे कृष्णमूर्तीची सर्व पुस्तके, डिव्हीडीज् उपलब्ध आहेत.

संपर्क :- कृष्णमूर्ती फाऊंडेशन इंडिया,
मुंबई एक्झिक्युटिव्ह कमिटी, हिम्मत निवास,
३१, डोंगरसी मार्ग, मलबार हिल, मुंबई-४००००६.
दूरध्वनी - २३६३३८५६
ई-मेल : kfimumbai@gmail.com

‘अंतरलहरी’ ही वृत्तपत्रिका दर चार महिन्यांनी प्रसिद्ध होणारी पत्रिका आहे. कृष्णमूर्तीच्या शिकवणीचा अभ्यास करू इच्छिणाऱ्या व्यक्तींसाठी कृष्णमूर्तीच्या साहित्याची मराठी भाषांतरे, त्यांच्या शिकवणीसंबंधी लेख, संस्थेच्या उपक्रमांची, अभ्यासकेंद्रांची तसेच पुस्तके वगैरेची माहिती इ. ह्या पत्रिकेत प्रकाशित केली जाईल. आपल्याला ही पत्रिका घरपोच हवी असल्यास आमच्या मुंबई केंद्राच्या पत्त्यावर पत्र किंवा ई-मेल द्वारा कळवावे. कृपया आपले नाव, संपूर्ण पत्ता, दूरध्वनी आणि ई-मेल ही माहिती कळवावी.

Periodical